Zeitschrift: Beiträge zur nordischen Philologie
Herausgeber: Schweizerische Gesellschaft für Skandinavische Studien
Band: 19 (1991)

Artikel: Romantiken som klangbotten i Hagar Olssons tidiga författarskap
Autor: Holmström, Roger
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-858339

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Mehr erfahren

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. En savoir plus

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. Find out more

Download PDF: 17.01.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

ROGER HOLMSTRÖM, ÅBO

Romantiken som klangbotten i Hagar Olssons tidiga författarskap

Släktskapen mellan romantik och modernism är på många håll omvittnad. Dessa två betydelsefulla normbrott i den litterära och konstnärliga utvecklingen uppvisar principiellt likartade revoltstämningar.[1] Med utgångspunkt i denna generella väsensfrändskap mellan romantik och modernism har jag för avsikt att försöka specificera och nyansera attitydlikheterna på basen av ett enda författarkap: Hagar Olssons.

Vad jag här ville kalla romantikerdraget hos Hagar Olsson finns mångenstädes belagt. I en kommentar till ett av Edith Södergrans brev, daterat den 28 december 1919, uttrycker hon saken själv i följande ordalag:

> Jag har i min egen förnimmelse haft så kusligt lätt för att glida ut ur verkligheten i tid och rum och liksom falla in i oändligheten, och när man har det så är det svårt att känna någon trygghet om man inte kan finna en syntes mellan de två världar som inom en själv tycks glida in i varandra. Den syntesen har jag sökt.[2]

Polariteten mellan verklighet och oändlighet som Hagar Olsson här talar om gör sig oupphörligt påmind såväl i hennes författarskap som i hennes kulturjournalistik. Ett berömt exempel från det sistnämnda området är den inledande programartikeln i den nystartade tidskriften *Ultra* hösten 1922. Artikeln heter «Vår uppgift» och exempelvis i följande rader kontrasteras verklighetens manande nu mot oändlighetens suggestiva tidlöshet:

> En båge, spänd till bristning, är människoanden i detta nu. Skall den brista eller skall den, tack vare den oerhörda spänningen, nå vidare än någonsin förr, det är den stora frågan. Konsten den ljusaste av den mänskliga kulturens pilar, ligger darrande på bågen, i väntan på den stora starka hand, som skall förlösa den och med all jordiskhetens makt slunga ut den i fjärran oupptäckta rymder.[3]

Raderna ur *Ultra* illustrerar samtidigt Hagar Olssons tilltro till den spontana ingivelsens betydelse. När en av den finlandssvenska modernismens pionjärer och mest betydande vägröjare här tar till orda står hon i påfallande släktskap med den romantiska *Sturm-und-Drang*-visionären.

[1] Se t.ex. QVARNSTRÖM (1973: 16–18), LUTHERSSON (1986: 63 ff.), CARPELAN (1960: 52, 98). – I en analyserande artikel i *Finsk Tidskrift* kallad «Modernism» anmäler Agnes Langenskjöld tidskriften *Quosego* och jämför den med *Phosphoros*. LANGENSKJÖLD (1928: 173–188).

[2] SÖDERGRAN (1955: 105).

[3] OLSSON (1922: 12).

I sin studie över den unga Hagar Olsson uppehåller sig Olof Enckell ett flertal gånger vid den framväxande författarens känsla för romantisk-mystiska strömningar.[4] Enckell konstaterar att adertonhundratalets romantisk-mystiska strömning ånyo tilltar under årtiondena kring sekelskiftet 1900 som en allmän protest mot rationalism och positivism. Det är i ett sådant ideellt klimat – för Hagar Olssons del präglat bl.a. av Nietzsches «alle Lust will Ewigkeit», Bergsons intuitionsfilosofi och Gerhard Grans år 1912 utgivna samtidskartläggning *Religiøs Uro* – som Hagar Olsson gör sina första lärospån som författare. Hennes dagboksjournaler från den här tiden ger talrika prov på ett djupnande intresse för tillvarons irrationella och gåtfulla sidor.

Redan i en skoluppsats från gymnasietiden kommer Hagar Olssons fallenhet för att dissekera det mänskliga varandets gåta till uttryck. Under rubriken «Vem är min nästa?» återger hon sin entusiasm inför Nietzsches övermänskofilosofi:

> Aningen om övermänniskan! Endast detta gudaingivna hopp, denna orubbliga tro på människan såsom ställd, även hon, under naturens eviga utvecklingslagar skall vara vårt fäste och vårt stöd här på jorden. «Det som är stort hos människan är, att hon är en bro, en övergång, ej något mål.» Var och en är på sitt eget övergångsstadium: vi hava ingen nästa. Men vi hoppas att i en framtid få övermänniskan till nästa. Och då - - -!
> O, Gud! Du känner en underbar, stickande smärta i ditt inre. Kan du väl tro på detta, kan du väl bygga ditt evighetshopp på det, som du tyckt dig skönja bak tidens förlåt, i evighetens förstugång. Tänk om - - -!
> «Ut jag såg i förstugången, men vad såg jag väl däri?
> Endast skuggors feeri.» (*signum* 4. IV. 47)

Det suggestiva Poe-citatet som ger hela uppsatsen ett öppet slut har inte fallit läraren i smaken. I en sammanfattande kommentar efterlyser kriarättaren en mera praktisk och jordnära avslutning. Betecknande för sin upphovsman är emellertid uppsatsens dynamiska mänskouppfattning och det nästan profetiskt understrukna framtidsperspektivet.

Hagar Olssons strävan till en organisk totalsyn på tillvaron tar sig exempelvis uttryck i en dagboksanteckning från den 21 mars 1912. Hon är vid tillfället nitton år gammal då hon emfatiskt excerperar följande rader ur Markus Aurelii *Självbetraktelser*:

> Du skall alltid föreställa dig världen såsom *ett* levande väsen med *en* kropp och *en* själ. Iakttag hur detta väsen uppfattar med *en* förnimmelse och hur allt är medverkande orsak till allt som sker samt på vad sätt det är inbördes sammanspunnet och sammanväfdt. - - - (*signum* 7. II. 7)

Det citerade ringar in Hagar Olssons strävan att överbrygga klyftan mellan det andliga och det intellektuella, eller med andra ord hennes strävan att nå en syntes mellan verklighet och oändlighet (som det tidigare var fråga om i kommentaren till Edith Södergrans brev). På denna punkt visar hon sig, enligt min uppfatt-

[4] ENCKELL (1949: 79 f., 111 f.).

ning, särskilt befryndad med romantikerna. Den totala hängivenheten, uppgåendet i någonting högre, är ett bärande inslag i Hagar Olssons tidiga författarskap, likaväl som i hennes publicistik.

Den gemensamma nämnaren för såväl romantikern som för modernisten ligger i förvissningen om att leva i en brytningstid såväl i konstnärligt som i allmänmänskligt avseende. Denna förvissning blir hos den unga Hagar Olsson så genomgripande att det är berättigat att tala om ett extatiskt tillstånd; ett tillstånd präglat av en så total känsloladdning att varje rationellt eller analytiskt betingat *aber* bringas till tystnad. I en andra programartikel i tidskriften *Ultra* (vid sidan av den tidigare citerade), gör hon sig till tolk för den unga generationens intuitiva uppgående i det skälvande nuet:

> Tillsvidare kunna vi inte gripa den nya tonen, men den dallrar redan i luften, den skälver i tusen unga hjärtan: den vill fram. Och den ropar sitt *framåt marsch*! till de unga konstnärerna, som fått nog av den dilettantiska naturalismens och dess «psykologiska» avarters kölvatten. Ut på öppna havet igen! så ljuder deras stridsrop, vräk ut den ärvda barlasten, skratta åt den gamla estetikens behagligt placerade sjömärken och styr efter egen kompass![5]

Den kategoriska uppmaningen att blicka *framåt* jämte bilden av det öppna havet leder osökt tanken till Geijers självuppgörelserader i «På nyårsdagen 1838» som aktualiseras i Lars Lönnroths panorama över den romantiske skaldens författarroller på annan plats i denna bok. Att styra efter den egna, inre kompassen blir riktningsgivande för Hagar Olssons hela litteraturkritiska verksamhet, vilket jag närmare utrett i min doktorsavhandling *Karakteristik och värdering. Studier i finlandssvensk litteraturkritik 1916–1929* (1988).

Den starka tilltron till den egna intuitionen kombineras ofta med ett oändlighets- eller evighetsperspektiv. Redan i sin andra bok, en samling prosabetraktelser kallad *Själarnas ansikten* (1917) hade författaren deklarerat: «Det gives ingen ‹konst› och människans skapande skall vara ett oartikulerat skri in mot det oändliga.»[6] Oändlighetsperspektivet står här i nära samklang med romantikernas kosmiskt färgade evighetslängtan.

Vilka av romantikens diktare står som impulsgivare för Hagar Olsson? (Av utrymmesskäl begränsar jag frågan till att gälla enbart svenskspråkiga författare.) Bland de svenska romantikerna står Almqvist härvidlag i en klass för sig. I en svart anteckningsbok – daterad i Stockholm, januari 1933 – citerar Hagar Olsson några rader som kanske mera än annat hon skrivit om romantikens brytningsskede i litteraturen vittnar om hennes beundran för Almqvist. Hon börjar nämligen nämnda anteckning med att citera följande rader ur Tegnérs «Tal vid jubelfesten 1817»: «Att världen för närvarande befinner sig i en avgörande brytning till liv eller död, till ljus eller mörker, att vi leva i en vändpunkt i historien, att vi med ett ord, bygga på en vulkan, som jäser inunder oss - - -» Därefter konstaterar hon:

[5] OLSSON (1922: 16).
[6] OLSSON (1917: 10).

> Detta *sade* Tegnér i officiella, konventionella talesätt, men Almqvist – han kände det i märg och ben! Han talade ej om den nya andan – han var den. (*signum* 7. II. 8)[7]

Den distinktion mellan två diktares attityd till sin omvärld som Hagar Olsson här gör är av stor betydelse för att man tillfullo skall förstå hennes syn på romantik och modernism. För henne representerar båda strömningarna viktiga förnyelseskeden i kulturens utveckling. I hennes essäistik kommer detta klarast till uttryck i de två inledande avsnitten i *Arbetare i natten* (1935). I bokens första essä, med titeln «Mörka vägar» tecknar hon huvudkonturerna i modernismens utveckling och ser den som en dynamisk vågrörelse bland andra, tidigare brytningsskeden i litteraturens historia. Ett manuskriptutkast bland hennes efterlämnade papper ger kanhända mera koncentrerat än den tryckta formuleringen uttryck åt detta synsätt. Hon skriver:

> Detta är i själva verket modernismens kulturhistoriska uppgift: uppgörelsen med det bestående. Man måste uppfatta det bestående såsom den stora samlade symbolen för det eviga – den eviga dagen. Detta är ett abstrakt begrepp. I verkligheten brytes den eviga dagens ljusföljd av nätternas tragiska mörker: dagen sönderfaller i dagar, ljuset i ljusperioder. (*signum* 10. IV. 4)[8]

Mot denna bakgrund är det lätt att förstå, att Hagar Olsson väljer titeln «Från morgon till midnatt i Törnrosens bok» för sin berömda Almqvistessä, eller att hon inleder hela boken med att citera Stagnelius' «Vän i förödelsens stund» med dess bekanta slutrader – som på senare år vunnit förnyad slagkraft i form av pjästitlar hos Lars Norén – «Natten är dagens mor, Kaos är granne med Gud». Det är alltså för att sammanfatta, revoltörerna, himlastormarna, normbrytarna – oavsett det gäller romantiker eller modernister – som Hagar Olsson vill bringa sin hyllning.

Signum i återgivna citat återgår på artikelförfattarens uppsortering av Hagar Olssons litterära manuskript, tillgängliga för forskning på Handskriftsavdelningen vid *Åbo Akademis bibliotek.*

[7] Elmer Diktonius ger i en artikel i *BLM* 8, 1933 under rubriken «Almqvist och Södergran» uttryck åt modernisternas generella väsensfrändskap med Almqvist, «Sveriges modernaste diktare». DIKTONIUS (1933: 49).

[8] Jfr. OLSSON (1935: 18f.).